

Sankarikirjailijoiden muisto

■ Kaari Utrio

Helsingin Kaisaniemen kansakoulun ensimmäisellä luokalla lukutaidon alkeita opetteli 43 oppilasta vuonna 1949. Koulussa vilisti noin kahdeksansataa lasta. Ei siinä ehditty yhtä vahtimaan. Hän ei oppinut lukemaan joulun mennessä.

Joululomalla ymmärsin itse, etten näe sitä mitä muut. Sain paksut silmälasit, tyttöparka, seitsenvuotiaana, ja opin heti lukemaan. Sinä keväänä äkkäsin kirjahyllyssä sopivasti silmän korkeudella söpön näköisen kirjan, formaatillaan kyllin pienen koulutytön käsiteltäväksi.

”Jo kreikkalainen historioitsija Herodotos sanoi, että Egypti on Niilinvirran lahja. Mutta Niilin lahjaa egyptiläiset eivät saaneet ilmaiseksi.”

Lumoava alku: lukija viedään heti kaukaiseen maahan, kaukaiseen aikaan, esitellään suuri päähenkilö Niili ja luodaan jännite lahjalla, joka maksoi. Tekstin lisäksi kirjassa oli piirrettyjä, mustavalkoisia kuvia.

Vuonna 1950 kuvat eivät täyttäneet maailmaa kuten nykyisin. Värikuvia näkyi lähinnä aikakauslehtien kansissa. Kun kuvia oli vähän, ne kaikki merkitsivät jotakin ja jäivät mieleen. Tänä päivänä näen silmissäni piirroksen ”Spartalainen äiti lähettää poikansa taisteluun” tai ”Benjamin Franklin käsikärryineen”.

Jokamiehen maailmanhistoria (B. Estlander – Eero Hietakari) tuli hiljalleen luetuksi läpi. Kirja päättyi vuoteen 1939 niin surullisesti, että lapsikin ymmärsi, vaikka ei koko katastrofia tajunnut: ”Ihmiskunta ei ollut mitään oppinut eikä mitään unohtanut. Pelätyt ratkaisut odottivat ovelta.”

Jokamiehen jälkeen siirtymä Einar W. Juve-

liuksen *Suomen kansan aikakirjoihin* oli aika luonnollinen. *Aikakirjat* on hirvuinen patteri, kymmenen nahkaselkäistä osaa ja 6 500 sivua. Sen rinnalla Egon Friedellin *Uuden ajan kulttuurihistoria* oli haukkapala, jota seurasivat normaalit Carl Grimbergin *Kansojen historia* ja valtaisa *Kansakuntien vaiheet*.

Ehkä massiivisin nuoruuteni tietokirjoista oli Jalmari Jaakkolan sarja Suomen keskiajasta: *Suomen varhaishistoria*, *Varhaiskeskiaika*, *Sydänkeskiaika* ja kaksi osaa *Myöhäiskeskiaikaa*, kukin nide 600 sivua. Olen varmasti maailman ainoa ihminen, joka on lukenut Jaakkolat ensimmäisestä sanasta viimeiseen ja tenttinyt ne.

Opiskelijatytön tentit Suomen suuresta menneisyydestä ja keskeisestä vaikutuksesta Ruotsin, Venäjän ja Baltian tapahtumiin tuntuvat tänään naurettavilta. Mutta ehkä Jaakkolan monumentaalinen näkemys synnytti viehtymykseni historiallisiin speaktaakkeleihin

Kaikki tieto vanhenee. Neljän vuosikymmenen uran jälkeen osa omista teoksistani on vanhentuneita. Tietokirjailijoilta ei työ lopu, kun kaikki pitää kirjoittaa yhä uudelleen.

Isäni oli kustantaja, ja perheeseen hankittiin jokainen kirja, jota lapsi keksi pyytää, paitsi Tarzaneja. Minulle ostettiin kaikki saatavissa olevat kurssikirjat. Samaan etuoikeuteen kuului, että heti opiskelun aloitettuani ryhdyin tilaamaan merkittävää tietokirjasarjaa. Tämä oli 23-osainen *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Ensimmäinen osa siitä ilmestyi vuonna 1956 ja viimeinen vuonna 1978. Alkuvaiheessa luonnollisesti ”pappa betalade”, mutta vuodesta 1968 eteenpäin pystyin jo itse maksamaan tilaukse-

ni. *Lexikon* on elämäni parhaita hankintoja. Se on edelleen hyllyssä ja jatkuvassa käytössä. Ei yhtään tyhmää yhdeksäntoistavuotiaalta opiskelijatyöltä.

Muistelen lapsuuden ja nuoruuden teoksia, koska nuoruuden kirjat ovat tärkeimmät. Myöhemmin on luettu paljon lisää viisaampia ja syvällisempiä kirjoja. Kirjoitan historiakirjoista, koska historia oli kiinnostukseni kohde. Ihmisten kokemus on suunnilleen sama alasta riippumatta. Jokin kirja antaa sykäyksen, joka saattaa jopa määrätä elämän suunnan. Suurin osa muistaa hyvin sen kirjan ja lukukokemuksen.

Olen kirjoittanut historiallisia romaaneja neljän vuosikymmenen ajan. Työni haaste on muuntaa tutkittu tieto kaunokirjalliseksi yksilön kokemukseksi. Historia on vain pieni osa materiaalistani, koska yksilön kokemus kattaa kaiken olevaisen. Suurin piirtein kaikesta on hankittava tietoa. Kaunokirjallisuuden ongelma on, kuinka paljon tietoa romaani kestää muuttumatta tietokirjaksi.

Olen kirjoittanut myös kansantajuisia tietoteoksia eli popularisoinut tutkijoiden työtä. Alkuvaiheessa 1980-luvulla se oli uutta ja outoa mutta tarpeellista. Ennen tiedettä tehtiin lähinnä kollegoille eikä popularisointia pidetty sopivana. Nykyään löytyy joukoittain tutkijoita, jotka haluavat ja osaavat itse popularisoida.

Tietokirjallisuus on laajentunut monimuotoiseksi tavaksi lähestyä suurta yleisöä. Yleisöä ei enää halveksita. Uskotaan, että oman erityisalan ulkopuolella on intelligenttejä ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita mistä vain, kun asia kerrataan elävästi

Nuoruuteni tietokirjat ovat yhden ihmisen näkemys omasta alastaan. Tiedon määrä on nykyään niin suunnaton, että valtaosa tietokirjoista joutuu keskittymään alansa johonkin osaan tai erityispiirteeseen.

Yleisteoksia, joissa kirjailija esittää näkemyksensä suuresta kokonaisuudesta, ilmestyy harvoin. Tällaista kirjoitustapaa voidaan erikoistuneen tiedon kautena pitää vanhanaikaisena tai

Kaari Utrion eri lehdissä julkaistuja lehtikolumneja ilmestyi viime vuonna kokoelmassa Kiilusilmä feministi eli miksi en enää matkusta junassa.

mahdottomana hallita.

Mutta silti, ehkä nuoruuden peruna, tunnen syvää kunnioitusta sankarikirjailijoita kohtaan, jotka uskaltavat heittäytyä lähes mahdottomaan tehtävään. Moni heistä, kuten alussa mainitsemani tietokirjailijat, kuitataan nykyään huvittuneella hymähdyksellä. Silti, kuka uskaltaa ja jaksaa kirjoittaa *Suomen kansan aikakirjat*? Toivon, että tietokirjallinen yleisnäki ei ole yksinäinen cowboy, joka ratsastaa kohti auringonlaskua.

Kirjoittaja on kauno- ja tietokirjailija. Kolumni perustuu kirjoittajan esitelmään Suomen Tietokirjailijoiden 25-vuotisjuhlassa 9.5.2008. Seuraavassa lehdessä elämänsä tietokirjoista kertoo professori Markku Löytönen.